

HE 15/2017 ja 47/2017

Perustuslakivaliokunnalle

Pyydettynä lausuntonaan hallituksen esityksien 15/2017 (maakunta ja sote-uudistus) ja 47/2017 (sote-valinnanvapaus) kielellisistä vaikutuksista, sosiaali- ja terveysministeriö toteaa, että hallituksen esitysten lähtökohtana on ollut nykyisten kielellisten oikeuksien turvaaminen sosiaali- ja terveystalveissa. Kielellisiä oikeuksia ei tässä yhteydessä ole tarkoitus laajentaa. Eräin osin maakuntauudistus kuitenkin laajentaa niitä, koska kielellinen jaotus perustuu jatkossakin kuntiin. Jos maakunnassa on yksikin kaksikielinen kunta, on myös maakunta kaksikielinen. Tämän seurauksena kaksikielisessä maakunnassa olevien suomenkielisten kuntien asukkaiden kielelliset oikeudet maakuntien järjestämisvastuulla olevissa palveluissa laajenevat.

HE 15/2017:ään sisältyvässä sote-järjestämislaissa kielellisistä oikeuksista säädetään 6 §:ssä ja HE 47/2017:ään sisältyvässä valinnanvapauslaissa 40 §:ssä.

Kielellisiä oikeuksia tarkastellaan alla kansalliskielten (suomi ja ruotsi), saamen kielen ja muiden kielten näkökulmasta.

Kansalliskielet, suomi ja ruotsi

Ehdotusten mukaan kaksikielisen maakunnan on järjestettävä sosiaali- ja terveystalvet molemmilla kielillä, suomeksi ja ruotsiksi. Yksikieliset maakunnat järjestävät palvelut maakunnan kielellä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kaksikielisiin maakuntiin kuuluvien yksikielisten kuntien asukkailla on uudistuksen jälkeen oikeus saada maakunnan järjestämät sosiaali- ja terveystalvet omalla kielellään. Tältä osin asiakkaiden kielelliset oikeudet laajenevat. Esimerkiksi Kymenlaakson maakunnassa on vain yksi kaksikielinen kunta, Pyhtää. Maakunta on tämän perusteella kaksikielinen ja maakunnan on järjestettävä palvelut sekä suomeksi että ruotsiksi koko maakunnan alueella, siis myös Kouvolassa ja Kotkassa. Tämä laajentaa maakunnan yksikielisissä kunnissa asuvien ruotsinkielisten kielellisiä oikeuksia.

Asiakkailla on koko maassa oikeus käyttää omaa kieltään, suomea tai ruotsia, näin myös yksikielisissä maakunnissa. Jos toimintayksikön henkilökunta ei osaa asiakkaan kieltä, on palvelun järjestäjän tai tuottajan huolehdittava tulkkauksesta.

Valinnanvapausmallissa palvelun tuottajien velvollisuudet poikkeavat edellä olevasta siten, että palveluja tuotettaessa käytettävä kieli määräytyy toimipisteen sijainnin mukaan. Kaksikielisessä kunnassa palvelut on tuotettava sekä suomeksi että ruotsiksi. Yksikielisessä kunnassa palvelut tuotetaan kunnan kielellä. Asiakkaalla on kuitenkin oikeus käyttää suomea tai ruotsia riippumatta toimipaikan sijainnista.

Maakunnalla on lisäksi oikeus hyväksyä tuottajan hakemuksesta se, että kaksikielisessä kunnassa osa toimipisteistä on yksikielisiä. Tästä säädetään valinnanvapauslain 40 §:n 2 momentissa. Säännöksen mukaan poikkeus voidaan myöntää, jos palvelun tuot-

tajan toimipisteen sijaintialueella on asiakkaiden yhdenvertaisesti saavutettavissa muita palvelun tuottajien toimipisteitä siten, että asiakas voi saada palvelut omalla kielellään ja käyttää valinnanvapauttaan. Käytännössä tämä säännös voi koskea vain suuria kaupunkeja, joissa on useita palvelun tuottajia ja niiden toimipisteitä. Tarkoituksena on mahdollistaa erilaisten palvelun tuottajien pääsy markkinoille. Säännös mahdollistaa myös kielivähemmistön palveluihin erikoistuneen toimipisteen ylläpidon. Poikkeuslupia myöntäessään maakuntaa sitoisi eduskuntakäsittelyssä olevan maakuntalain 7 §:n sekä järjestämislain 9 §:n velvoite turvata palvelujen yhdenvertainen saatavuus. Näin ollen maakunnan olisi aina poikkeuslupaa harkitessaan arvioitava poikkeusluvan myöntämisen edellytyksiä tästä näkökulmasta.

Saamelaisten kielelliset oikeudet

PL 17 §:n 3 momentissa turvataan oikeus saamen kieleen ja kulttuuriin. Saamen kielilain 6 §:ssä on nykyisin turvattu oikeus käyttää saamen kieltä saamelaisten kotiseutualueen kuntien (Enontekiö, Inari, Utsjoki sekä osa Sodankylän kuntaa) alueella. Lisäksi saamen kielilaki koskee kuntayhtymiä, joiden jäseniä nämä kunnat ovat eli nykyisin Lapin sairaanhoitopiiriä. Eduskuntakäsittelyssä olevan järjestämislain 6 §:ssä ehdotetaan turvattavan oikeus käyttää saamen kieltä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa. Sen mukaan asiakkaalla on oikeus käyttää saamen kielilain tarkoittamalla tavalla saamen kieltä saamelaisten kotiseutualueella tuotettavissa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa sekä Lapin maakunnan alueella sellaisissa palveluissa, joita tuotetaan vain kotiseutualueen ulkopuolella sijaitsevilla toimipisteillä.

Ehdotetussa valinnanvapauslaissa ei erikseen säädetä oikeudesta käyttää saamen kieltä suoran valinnan palveluissa, vaan järjestämislain säännös koskisi myös tämän lain tarkoittamia suoran valinnan palvelujen tuottajia ja turvaisi siten oikeuden käyttää saamen kieltä vastaavasti kuin nykyisin. Eduskunnalle annetun saamen kielilain muuttamista koskevan hallituksen esityksen (HE 44/2017 vp) tavoitteena on tarkistaa saamen kielilaki vastaamaan maakuntauudistuksen ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisuudistuksen aiheuttamia muutoksia ja varmistaa kielellisten oikeuksien toteutuminen saamen kielen osalta myös näiden muutosten jälkeen. Lain velvoitteet täsmennettäisiin koskemaan myös maakuntia siten, että samat velvollisuudet, jotka nykyään ovat kunnalla, olisivat myös maakunnalla.

Hallituksen esityksissä on tunnistettu saamelaisten kielellisten oikeuksien käytännön toteutukseen liittyviä ongelmia, jotka liittyvät erityisesti saamenkielisen henkilöstön sekä tulkki- ja käännöspalvelujen saatavuuteen. Tältä osin voi todeta, että saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta edistävää koulutusta pitäisi lisätä eri tavoin. Kotiseutualueella ja Lapin maakunnan palveluksessa olevan henkilöstön kielikoulutusta on tarpeen vahvistaa. Samoin saamenkielisiä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöitä sekä tulkkeja ja kääntäjiä tarvittaisiin lisää.

Viittomakieli ja muu kielelliset oikeudet

Perustuslain 17 §:n 2 momentin mukaan Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla. Viit-

tomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla.

Järjestämislain 6 §:ssä säädetään myös pohjoismaiden kansalaisten, saamelaisten ja vammaisten henkilöiden kielellisistä oikeuksista. Esimerkiksi viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla. Perustuslain 17 §:n 3 momentti asettaa lainsäädännöllisen toimeksiantannon ja se mahdollistaa säännöksessä mainittujen ryhmien ns. positiivisen erityiskohtelun. Myös muita kieliä puhuvien tarve saada käyttää omaa kieltään otetaan huomioon järjestämislain 6 §:ssä. Perustuslain 17 §:n 3 momentissa tarkoitettuina muina ryhminä ei kuitenkaan voida pitää esimerkiksi satunnaisesti Suomessa ja maakunnassa oleskelevaa ihmisryhmää, vaan ryhmältä voidaan edellyttää kiinteyttä ja pysyvyyttä maakuntaan.

Kielellisten oikeuksien toteutuminen

Edellä todetusta lainsäädännöstä huolimatta kielelliset oikeudet eivät aina toteudu. Syyinä tähän on sosiaali- ja terveydenhuollossa erityisesti ruotsia tai saamea osaavan ammattihenkilöstön riittämättömyys. Sen vuoksi palveluja ei aina ole saatavissa asiakkaan omalla kielellä vaikka laki niin edellyttäisi. Myös tulkkien saatavuudessa voi ajoittain olla puutteita.

Toteutettavat uudistukset eivät vaikuta ainakaan välittömästi riittävän kielitaitoisen henkilöstön saatavuuteen. Uudistus antaa kuitenkin mahdollisuuksia ottaa huomioon kielivähemmistöjen asema nykyistä paremmin maakuntalaissa säädettävän kielivähemmistön vaikuttamistoimielimen kautta. Vaikuttamistoimielin voi eri tavoin vaikuttaa ja edistää kielellisten oikeuksien toteutumista maakunnissa.

Pekka Järvinen
hallitusneuvos, STM